

An aerial photograph of a destroyed tank, likely a T-72, lying in a snowy, wooded area. The tank's turret is heavily damaged, and its main gun barrel is visible. The surrounding landscape is covered in snow and bare trees, suggesting a winter setting. The overall tone is somber and war-torn.

OWEN MATTHEWS

INVÁZIA

**ZÁKULISIE PUTINOVEJ
VOJNY NA UKRAJINE**

N

INVÁZIA

OWEN MATTHEWS

INVÁZIA

ZÁKULISIE PUTINOVEJ
VOJNY NA UKRAJINE

Owen Matthews

Overreach: The Inside Story of Putin's War Against Ukraine

Copyright © 2022 by Owen Matthews

Translation © Samuel Marec

Design & Layout © Ondrej Ivánek

Jacket Photo © ČTK/Evgeniy Maloletka

Slovak edition © 2023 by N Press, s. r. o.

ISBN 978-80-8230-157-4

*Venované
Xenii, Nikitovi a Teddymu*

*Lebo s pompou vyšli po zotmení
odetí v zbrani, krvi a plameni
najatí vrazi zo všetkých strán.
„Ty si náš Boh a Zákon a Pán,
čakali sme slabí v tieni brál
na tvoj príchod, mocný kráľ!
Kešene prázdne, na mečoch prach,
daj nám slávu, krvi pach.“*
Percy Bysshe Shelley
Maska anarchie 1819*

Táto krajina potrebuje krátku víťaznú vojnu.
Premiér Viačeslav von Pleve
cárovi Nikolajovi II., 1904

* Preklad Samuel Marec

OBSAH

<i>Úvod</i>	13
PROLÓG: Na pokraji	23
PRVÁ ČASŤ – KRV A IMPÉRIUM	
PRVÁ KAPITOLA: Otrávené korene	47
DRUHÁ KAPITOLA: „A Moskva mlčí“	73
TRETIA KAPITOLA: Krvácajúce idoly	109
ŠTVRTÁ KAPITOLA: Zajtrajšok patrí mne	133
DRUHÁ ČASŤ – NA VOJNOVOM CHODNÍKU	
PIATA KAPITOLA: Na vojnovom chodníku	175
ŠIESTA KAPITOLA: Pravda alebo bluf?	207
SIEDMA KAPITOLA: Na korist!	239
TRETIA ČASŤ – PYROKINÉZA	
ÔSMA KAPITOLA: Všetko sa rozpadá	271
DEVIATA KAPITOLA: Prehnané ambície	301
DESIATA KAPITOLA: Patová situácia	329
JEDENÁSTA KAPITOLA: Cena za ilúziu	351
DVANÁSTA KAPITOLA: Til Valhalla	381
<i>Bibliografia</i>	412
<i>Poďakovanie</i>	434

ÚVOD

*Všetci musia pochopiť, že nás čaká mobilizácia
a globálna vojna o prežitie a zničenie všetkých našich nepriateľov.
Vojna je našou národnou ideológiou. A naša jediná úloha,
jediná úloha našich vodcov spočíva v tom,
že všetkým obyvateľom Ruska musia vysvetliť,
že práve tak vyzerá naša hrdinská budúcnosť,
a presvedčiť ich o tom.*

Ruský spisovateľ a dobrovoľník
separatistickej armády v Donbase
Zachar Prilepin, apríl 2014¹

„Takže by si sa so mnou rád stretol.“ Môj starý známy Žeňa znel v telefóne odmerane a ostražito. Písal sa 28. marec 2022. Na Ukrajine už mesiac prebiehala vojna. „A chceš sa stretnúť len preto, že by si bol rád, alebo sa mi budeš snažiť aj vysvetliť, prečo sa mýlim?“

„Možno by si mi ty mohol povedať, prečo sa mýlim ja. Aj takto to môže byť. Som v Moskve.“

V telefóne zavládlo ticho.

„Možno niekedy inokedy,“ odpovedal napokon. „Momentálne nie je vhodný čas na to, aby ma videli v tvojej spoločnosti.“

Žeňa býval kedysi rebelom. V rôznych obdobiach svojho života pracoval ako robotník a ochrankár, bol aj členom

špeciálnych pohotovostných jednotiek OMON a bojoval v Čečensku. V Nižnom Novgorode pracoval v tamojšej redakcii opozičných novín *Novaja gazeta* a bol popredným členom revolučnej Národnej boľševickej strany. Keď som sa s ním zoznámil na literárnom festivale vo francúzskom meste Saint-Malo, používal už nový pseudonym – Zachar Prilepin – a patril medzi najslávnejších a najkontroverznejších ruských spisovateľov. Žeňa mal hlavu oholenú nahladko, bol fyzicky silný a celkovo pôsobil hrozivým dojmom; v dôsledku toho sa v Saint-Malo dostal aj do problémov s poriadkovou políciou CRS. Pomohol som mu túto situáciu vyriešiť a vďaka tomu sme sa zblížili.

Žeňa – Zachar – Prilepin bol chytrý, sčítaný a nepoznal strach. S vervou bojoval za to, čomu veril – a veril napríklad aj vo veľkosť svojej krajiny. Zároveň intenzívne opovrhoval skazenosťou jej aktuálneho vedenia. Keď delegácia ruských spisovateľov v roku 2007 prišla na audienciu do Kremľa, Žeňa sedel priamo oproti Vladimirovi Putinovi a nebojácne ho konfrontoval s korupciou a rozkrádaním. Po tom, čo vo februári 2014 Rusko anektovalo Krym, nasledoval v Kremli ideologický obrat a Zachar sa s Putinom neočakávane ocitol na rovnakej strane barikády: nastal čas, aby sa Rusko so zbraňou v ruke postavilo proti svojim nepriateľom. Zachar čoskoro vycestoval do separatistických republík na východoukrajinskom Donbase a stal sa zástupcom veliteľa separatistického práporu. V roku 2020 si rovnako ako jeho vzor, radikálny spisovateľ a zakladateľ Národnej boľševickej strany Eduard Limonov, založil vlastnú politickú stranu. Rusko si predstavoval ako mužnú a výbojnú mocnosť a jeho úloha mala spočívať v tom, že prostredníctvom vojny očistí svet od dekadencie.

Zacharove názory mohli pokojne pôsobiť odpudivým a šíleným dojmom a nepochybne boli nebezpečné. On sám im však úprimne veril. A na rozdiel od mnohých papučových vlastencov z radov ruských elít, ktorí väčšinu času trávili plundrovaním vlastnej krajiny, pričom ju podľa vlastných

slov zároveň milovali, Prilepin v mene svojho presvedčenia riskoval kožu. Kedysi mi bol priateľom. Teraz sa z neho stal akýsi úprimný nepriateľ.

Tento príbeh začínam Zacharom z dvoch dôvodov. Po prvé ma zaujíma, ako budú vyzerat jeho ďalšie kroky. Kremel sa momentálne nesie na pravoslávnu vierou poháňanej vlne ultranacionalizmu, ktorý sa až donedávna nachádzal na úplnom okraji ruskej politickej scény. Čo sa stane, ak Putin padne – či už v dôsledku vojenského zlyhania na bojisku, alebo po strate kontroly nad ruskými elitami a tajnými službami? Ak by k tomu došlo, práve Zacharova predstava o Rusku ako o akejsi novej Sparte, nezmieriteľnej, militantnej a poháňanej pocitom posvätnéj spravodlivosti, by nám mohla poslúžiť ako strašidelný príklad jednej z možných verzií ruskej budúcnosti.

Druhý dôvod, pre ktorý Zachara spomínam, spočíva v tom, že odmietol stretnutie. Dôvody sa mi nikdy nepodarilo zistiť. Možno bol nervózny z toho, že by ho prichytili pri stretnutí s človekom, ktorý mohol byť považovaný za agenta Západu. Možno si myslel, že som sa agentom Západu aj naozaj stal. Možno predpokladal, že ma sleduje Federálna bezpečnostná služba, teda FSB. Možno si myslel, že FSB sleduje jeho. Možno sa bál toho, že si odo mňa vypočuje inú verziu udalostí, ktorá otrásie jeho presvedčením o ruských pravoslávnych bojovníkoch bojujúcich proti ukrajinským nacistom (hoci toto nebolo veľmi pravdepodobné).

Bez ohľadu na dôvody bolo jasné, že aj Zachara postihla všadeprítomná paranoja. Rovnaká paranoja postihla totiž väčšinu mojich moskovských priateľov, kolegov a kontaktov: krátko po začiatku vojny pokryla celé mesto a urobila to rovnako rýchlo a dôkladne ako smog z horiacej rašeliny, pod ktorým sa Moskva dusí každé leto. A rovnako ako onen dym, aj zápach tejto paranoje prenikal všade a nedalo sa mu vyhnúť.

S istými prestávkami som ako novinár v Rusku pracoval dvadsaťsedem rokov – najprv ako miestny spravodajca pre noviny *Moscow Times* a potom ako korešpondent a vedúci

moskovskej kancelárie týždenníka *Newsweek*. Za viac ako štvrtstoročie sa so mnou pre to, že som cudzinec, alebo z obáv pred represiou zo strany štátu odmietol rozprávať maximálne poltucet ľudí.

K dramatickej zmene došlo po začiatku ruskej invázie na Ukrajinu – alebo presnejšie po tom, ako Štátna дума začiatkom marca schválila zákon, podľa ktorého hrozilo za „šírenie falošných správ o ruskej armáde“ pätnásťročné väzenie. Krátko potom zmenilo zákonodarné zhromaždenie aj existujúci zákon o „zahraničných agentoch“ a začali tak medzi nich patriť nielen jednotlivci a organizácie, ktoré z cudziny peniaze aj naozaj dostávali, ale aj tí, ktorí sa „dostali pod zahraničný vplyv“. Každý týždeň zverejšňovali zoznamy nových „zahraničných agentov“ a čoskoro sa na nich ocitli takmer všetci novinári, moderátori, blogeri a analytici, ktorí nevystupovali v súlade s očakávaniami Kremľa.

Keď som počas prvých dní vojny začal zbierať materiál na túto knihu, mnohí priatelia a známi, ktorých som poznal celé roky, ba dokonca desaťročia mi povedali, že stretnutie na verejnosti alebo rozhovor na záznam nemôžu riskovať. Bol som v šoku. Dokonca aj prokremelskí predstavitelia, ktorí boli naďalej aktívni aj na dôchodku, ako aj prominentné vlastenecké médiá a politickí predstavitelia si začali dávať taký pozor, až to hraničilo s absurditou. Mnohé zdroje sa so mnou odmietli stretnúť na verejnosti, lebo by ich pri rozhovore so zahraničným agentom mohol niekto vidieť. A mnohé odhaľujúce rozhovory prebiehali za stolom počas večere, na dači alebo – v klasickom sovietskom štýle – v kuchyniach našich spoločných priateľov, ktorí boli takí milí, že zorganizovali súkromné stretnutia, pričom tomu druhému hostovi nie vždy vopred povedali, že tam budem aj ja, nebezpečný cudzinec.

Mnohé zdroje citované v tejto knihe sú preto nevyhnutne anonymné – v niektorých prípadoch s cieľom ochrany ich identity, inokedy zas preto, že ich citované výroky zazneli mimo záznamu alebo počas dôverných rozhovorov. Pre

čitateľa je frustrujúce, ak musí autorovi jednoducho dôverovať – a pre autora je rovnako frustrujúce, ak musí čitateľa o takúto dôveru žiadať. Práve v takejto atmosfére však táto kniha od marca do septembra 2022 v Moskve a v Kyjive vznikala. Najviac ma prekvapilo – a zároveň vydesilo – to, ako rýchlo sa podarilo ruskú spoločnosť umlčať. Pred Putinovou inváziou v roku 2022 existoval v ruskom politickom systéme priestor pre opozíciu a slobodu slova. Priestor to bol síce úzky, ale vďaka nepísaným pravidlám, ktoré štátni predstavitelia častejšie dodržiavali, ako porušovali, bol zároveň aj jasne definovaný. Súkromné protikremelské názory, vyslovené dokonca aj na verejnosti alebo sociálnych médiách, sa nikdy nepostihovali. Pred 24. februárom 2022 boli príbehy o zakrývaní telefónov dečkami len svojráznymi legendami zo sovietskych čias. Po tomto dni však mnohé moje zdroje trvali na tom, aby sme sedeli niekoľko metrov od našich smartfónov alebo si ich na stretnutia vôbec nebrali.

Strach je nákazlivý. Vo svete, kde dlhodobo existujúce pravidlá prestali platiť a nové ešte nevznikli, sa strach šíri mimoriadne rýchlo. Opoziční aktivisti a novinári raz o Putinovom režime zo žartu povedali, že je „vegetariánsky“ a nie mäsozravý. Až na niekoľko dôležitých výnimiek platilo, že neničil, len strašil. Hlavný kremelský ideológ Vladislav Surkov – zhodou okolností priateľ a cez manželku aj rodinný príslušník Zachara Prilepina – stál na čele systému založeného na postmodernistickom, konzumnom a v konečnom dôsledku cynickom postoji k ideológii. Tvorila ju štipka pravoslávnej viery a štipka sovietskej nostalgie a Surkov tóny jednotlivých myšlienok rozohrával ako klávesy na organe vône v klasickom diele dekadentnej literatúry *Naruby* od J. K. Huysmansa. Tento pomerne tolerantný vegetariánsky systém sa po Surkovovom odchode z Kremľa vo februári 2020 zrútil. Ako uvidíme, nahradila ho výhradná vláda paranoidných bývalých príslušníkov KGB, presvedčených o tom, že cieľom Západu je oslabenie a zničenie Ruska.

Ľudia s protiputinovskými názormi mali k otázke vlastnej

bezpečnosti tradične gavaliersky až fatalistický prístup. Niekoľkí dávali svoje názory najavo aj po invázii na Ukrajinu, ku ktorej došlo 24. februára 2022. Vtedy však už na takéto bezstarostné správanie bola potrebná odvaha. Ešte viac ma zaujalo, ako rýchlo strach ovládol aj Putinových zástancov. *Poňatije* – teda nevy povedané „pochopenie“, ktoré vládlo ich svetu – bolo zrazu nahradené novým a neznámym gravitačným poľom vlastnectva a vojny. Čo bolo vo vojnovom Rusku dovolené a čo po novom zakázané? O tom nikto nemal ani potuchy. Istý bývalý generálmajor KGB, blízky osobný priateľ a bývalý vysokoškolský spolužiak jedného z najvyššie postavených Putinových ministrov, ma raz uprostred zimy zaviedol ku kôlni pri svojej dači, pretože si bol istý, že práve tam nás nikto nebude vidieť ani počuť. Dcéra istého dôležitého ropného magnáta blízkeho Putinovi zas v moskovskej reštaurácii Biely zajac dvakrát požiadala o iný stôl, pretože sa jej nepozdávali ľudia, ktorí sedeli okolo nás a mohli začuť náš rozhovor. A tak ďalej.

Týmito príkladmi nechcem vyvolať dojem, že novinár musel po Moskve chodiť v utajení ako postavy v le Carrého románoch; chcem však ukázať, že po Putinovej invázii sa politické a mediálne prostredie v Rusku rýchlo a veľmi zásadným spôsobom zmenilo. Z niektorých dlhoročných priateľov sa stali agresívni, dokonca protivní vlastenci. Iní si uvedomili, že už viac neexistuje Rusko, v ktorom sa človek mohol tváriť, že žije slobodný život v materiálnom dostatku – alebo že možno celý čas existovalo len v ich predstavách. Tisíce najvzdelanejších ľudí utiekli do exilu. Absolútna väčšina však zostala a prispôbila sa – niektorí aktívne, iní mlčky. Ak vojnová paranoja pripomínala dym z rašeliniska, potom táto konformita bola ako sneh, ktorý prikryl celú spoločnosť a ako akási otupujúca plachta umlčal všetok zvuk, potlačil všetky city a spôsobil, že ľudia sa začali skrývať. Niektorí našli úkryt v upokojujúcich tróPOCH detstva prežitého v Sovietskom zväze a iní v aktívnom ignorovaní a blokovaní reality. Šesť mesiacov, až do 21. septembra, bol život v Moskve až takmer agresívnou napodobeninou

absolútnej normálnosti, do ktorej vojna nesmela preniknúť. V ten deň Putin celú krajinu – vrátane vlastných elít – prekvapil oznámením o čiastočnej mobilizácii. Vojna dovtedy až takmer neviditeľná sa zrazu pre desiatky miliónov obyvateľov Ruska s príbuznými mužského pohlavia zmenila: bola nesmierne blízko a stala sa osobnou. Od tej chvíle nebol už nikto chránený pred mrazivou politickou zimou, ktorá na krajinu doľahla.

Podľa definície veľkého konfliktu je jeho dôsledkom rozpad štátov a nové usporiadanie sveta. Podľa tohto kritéria predstavuje rusko-ukrajinská vojna najvážnejšiu geopolitickú krízu v Európe od konca druhej svetovej vojny a jej dôsledky prekonajú aj 11. september. Navždy sa zmení celosvetová bezpečnostná architektúra, dodávky potravín a elektriny, vojenská rovnováha a spojenectvá.

V najlepšom prípade sa zbabraná Putinova invázia stane posledným kľčom expanzívneho imperializmu v dejinách Európy a v západnom svete bude znamenať koniec veľkých impérií. Aj Čína možno v jej dôsledku prestane uvažovať o použití vojenskej sily proti svojim susedom. Počas prvých týždňov vojny prekvapila Ukrajina svojich nepriateľov aj spojencov – ukázala totiž, že presila leteckých a obrnených síl sa dá poraziť pomocou pechoty a jej zbraní. Táto skutočnosť viedla k zásadnej zmene vo vojenských výpočtoch pochádzajúcich ešte z čias studenej vojny. Svet zároveň na ruskú inváziu zareagoval sankciami a ukázal tak, že skutočná ekonomická sila – vrátane schopnosti z večera do rána zničiť ekonomiku jednej celej krajiny – sa z národných štátov presunula na korporácie, ktorých etické a politické rozhodnutia môžu mať väčšiu silu ako rozhodnutia národných vlád. A ruské pokusy o zasadenie odvetného úderu prostredníctvom obmedzenia dodávok plynu do Európy zas prekvapujúco ukázali, že energie sú v skutočnosti slabšou zbraňou, ako sa Západ kedysi obával.

V dôsledku vojny na Ukrajine sa však omnoho nebezpečnejším